Huygens Institute - Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)

Citation:

B. Symons, Levensbericht P.J. Cosijn, in:
Jaarboek, 1900, Amsterdam, pp. 3-39

This PDF was made on 24 September 2010, from the 'Digital Library' of the Dutch History of Science Web Center (www.dwc.knaw.nl) > 'Digital Library > Proceedings of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), http://www.digitallibrary.nl'

PIETER JAKOB COSIJN.

Gelukkig behoeft hij, wien het weemoedig voorrecht te beurt valt, in dezen kring het levensbeeld van een afgestorven medelid te schetsen, zijne waardeering niet af te meten naar de quantitatieve beteekenis van de rol, door hem in onze vergaderingen gespeeld, of naar het specifieke gewicht van de bijdragen, door hem aan onze Werken geleverd. Een getrouw bezoeker van de maandelijksche bijeenkomsten dezer Afdeeling is Cosijn niet geweest, en, wanneer hij kwam, placht hij laat te verschijnen en weer vroeg te verdwijnen. De rijke vruchten van zijn heerlijk vernuft heeft hij niet bij voorkeur bestemd voor onze *Verslagen en Mededeelingen*: slechts viermaal gedurende een twee-en-twintigjarig lidmaatschap trad hij als spreker op, en niet meer dan drie bijdragen van zijn hand, gezamenlijk een veertigtal bladzijden vullende, prijken in de geschriften der Koninklijke Akademie.

Toch, toen in de Septembervergadering van het vorige jaar onze Voorzitter woorden van hulde en vriendschap wijdde aan de nagedachtenis van den man, dien na een jaar van bange vrees, afgewisseld door schuchtere vleugjes van nauwelijks gewettigde hoop, een te vroege dood had weggerukt op het hoogtepunt van zijn ambtelijke loopbaan en van zijn wetenschappelijken arbeid, toen waren wij allen onder den indruk, dat een buitengewoon man was heengegaan. Wij allen: niet zijne vrienden alleen, die wisten welk een schat van gemoed verborgen was onder die vaak harde schors; niet slechts zijne vakgenooten, die hem eerden als een geleerde van ongewone gaven en hooge oorspronkelijkheid; ook wie maar enkele keeren met hem in aanraking geweest waren, beseften — wellicht instinctief — zijne superioriteit. Een superieur man was Cosijn ten volle. Zonder een zweem van vertoon of aanstellerij,

1*

trok hij de aandacht door het zeer bijzondere van zijn persoonlijkheid. Men mocht haar aantrekkelijk vinden of niet, onmogelijk was het, de origineele natuur van dezen man te miskennen, die niets had van een „Dutzendmensch" en voor wien slechts de keus bleef tusschen de praedicaten „zonderling" en „geniaal". Na een eerste vluchtige ontmoeting kon men allicht tot toekenning van het eerste geneigd zijn: nadere kennismaking met zijn persoon en zijn werk liet het tweede niet misplaatst schijnen.

De bezwaren, aan het ontwerpen van Cosijn's beeld verbonden, groot voor een ieder, zijn het voor mij in hooge mate. Onze kennismaking, waaruit spoedig een vriendschap ontstond, die door geen schaduw van misverstand ooit verstoord is geworden, dagteekent van 1876. Hij was toen reeds een geleerde van gevestigden naam, ik een beginner die zooeven de eerste tastende schreden gezet had op het pad van de wetenschap die ons samenvoerde. Van de jaren zijner ontwikkeling kan ik dus niet spreken uit eigen ervaring: wel heb ik ernstig getracht ze te leeren begrijpen uit zijne geschriften, maar het ontoereikende dier pogingen gevoel ik diep. Ook later was ons verkeer door den afstand van onze woonplaatsen meer schriftelijk dan mondeling, en, hoe intiem ook, toch nog meer wetenschappelijk dan persoonlijk. Had ik dan niet beter gedaan, het „levensbericht" van den betreurden doode over te laten aan een van zijn oudere vrienden of van zijn Leidsche ambtgenooten? Ik zoude zonder twijfel daarop een bevestigend antwoord moeten geven, wanneer het zuiver biographische hier op den voorgrond stond. Maar Gij verlangt van mij immers niet in de eerste plaats een *curriculum vitae,* maar een poging om de plaats te bepalen, die Cosijn in de wetenschap der Germaansche philologie inneemt, en de eigenaardige gaven van geest en karakter in 't licht te stellen, die hem bij zijn vakgenooten aller waardeering verzekerden. Gebrekkig moet weliswaar ook deze poging blijven, al was het alleen hierom, omdat onze studiën, hoe na verwant ook, zich op verschillend gebied bewogen. Maar toch aanvaard ik die taak met goeden moed, en vooral met ware ingenomenheid. Om meer dan één reden beschouw ik het als een groot voorrecht aangewezen te zijn om althans van deze plaats en in dezen vorm te mogen getuigen van mijne liefde en vereering voor dezen vriend en vakgenoot.

Aan hulp en voorlichting heeft het mij niet ontbroken. Bovenal wensch ik met erkentelijkheid gewag te maken van de belangstelling, die mijn arbeid mocht vinden bij haar, die het geluk van Cosijn's leven was, bij zijne hooggeachte zusters, de gezellinnen

zijner jeugd, en bij zijn vriend uit den Utrechtschen studententijd, onzen steeds welwillenden en onvermoeid hulpvaardigen secretaris; van de mededeelingen, mij door hen verstrekt, heb ik dankbaar gebruik gemaakt, vooral voor de schildering van COSIJN's jeugd.

PIETER JAKOB COSIJN is den 29sten November 1840 te Rijswijk geboren. De betrekking van zijn vader, ADRIANUS COSIJN, die Inspecteur van Administratie bij de Marine was, had voor het gezin herhaalde verhuizingen ten gevolge: te Hellevoetsluis, Doesburg, den Helder en Gouda sleet COSIJN zijne kinderjaren. Eerst in den Helder, daarna — sedert Mei 1848 — te Gouda bezocht hij de lagere school. Uit die kindsche jaren zijn mij bijzonder kenmerkende trekken niet bekend geworden. Dat de jeugdige COSIJN een vlugge, schrandere knaap was, durf ik verzekeren, niet alleen op gezag van mijne vriendelijke helpsters, maar ook omdat het moeilijk, ja onmogelijk zou zijn, de eerste vonken van dat tintelend vernuft, de vroegste uitingen van die treffende opmerkingsgave, die ons in den man verrassen, niet reeds bij het kind te onderstellen. Dat hij moest studeeren, stond bij zijn Goudsche onderwijzers, waaronder vooral de bekende samensteller van verdienstelijke woordenboeken, de heer J. KRAMERS JZN., invloed op COSIJN verkreeg, volkomen vast. Voor 't overige moet ik weerstand bieden aan de verleiding, om verband te zoeken tusschen de liefhebberijen van zijn kinderjaren en de neigingen van zijn lateren tijd; ik waag het zelfs niet, in den lust tot goochelen, die van den schooljongen uitdrukkelijk vermeld wordt, den embryonalen ontwikkelingsvorm te zien van dat niet gewone talent voor tekstcritiek, waardoor de philoloog zich onderscheidde.

In September van het jaar 1853 kwam COSIJN op het gymnasium te Gouda, destijds bestuurd door den lateren Amsterdamschen rector KAPPEYNE. Nog een ander man, die beteekenis zou erlangen, was toen aan de Goudsche inrichting als docent verbonden: dr. A. J. VITRINGA. Waarschijnlijk zoude de geest van JAN HOLLAND in den jongen COSIJN weerklank hebben gevonden, indien de omstandigheden hem niet spoedig aan dien invloed hadden onttrokken. Immers, reeds in 't voorjaar van 1855 verhuisde het gezin naar Utrecht, en „die 14. m. Maii" van dat jaar werd PETRUS JACOBUS COSIJN in het album van het Utrechtsch gym-

nasium ingeschreven, en wel als leerling der vierde klasse. Zeker pleit het niet minder voor het onderwijs aan de Goudsche school dan voor den aanleg en den ijver van den jeugdigen gymnasiast, dat hij eene geheele klasse kon overspringen, maar in latere jaren heeft hij zelf, en niet ten onrechte, die overhaasting betreurd. Van het Utrechtsche gymnasium wordt beweerd, dat het destijds nog al wat te wenschen overliet: toch kon COSIJN er van den rector, dr. A. EKKER, en vooral van den conrector, dr. G. LEIGNES BAKHOVEN, genoeg Latijn en Grieksch leeren. Dat hij ook van de overige vakken zooveel mogelijk trachtte te profiteeren, blijkt uit de omstandigheid dat hij in 1856 prijzen ontving voor mathesis en historie. Zoo kon dan COSIJN reeds in 1857, nog geen zeventien jaar oud, het gymnasium verlaten met alle lof en eer, die in den gezegenden eindexamenloozen tijd te behalen viel. Na het uitspreken van een plechtige rede *de vita et rebus gestis Alexandri Magni*, en gewapend met een Corpus Iuris als prijs, tevens zinnebeeld zijner toekomstige studie, werd hij naar de Utrechtsche academie bevorderd. Toch bleek de profetische blik der curatoren van het gymnasium der bisschopsstad gefaald te hebben: want nog vóór zijn propaedeutisch examen werd COSIJN ontrouw aan de studie der rechten; hij ging over tot de literarische faculteit. Wie hem in latere jaren over de „juristerij" hoorde uitvaren, zou allicht gemeend hebben dat hij heel wat tijd aan de rechtsstudie besteed had en zich over die verloren jaren beklaagde. In werkelijkheid schijnt hij bijkans even spoedig als de Schüler in „Faust" te hebben uitgeroepen: „Zur Rechtsgelehrsamkeit kann ich mich nicht bequemen", en met juiste waardeering van COSIJN's aanleg zal men geneigd zijn met den pseudo-professor te antwoorden: „Ich kann es euch so sehr nicht übel nehmen".

De letterkundige faculteit te Utrecht telde tijdens COSIJN's studietijd (1857—1862) twee verdienstelijke klassieke philologen: S. KARSTEN en J. A. C. ROVERS. Ongetwijfeld hadden de litteratoren veel van beide mannen kunnen leeren, maar, volgens de mij verstrekte inlichtingen, deden zij het niet. Beiden waren reeds bejaard, en het is te begrijpen dat er in dien tijd niet meer veel bezieling van hen uitging. Het Nederlandsch en de geschiedenis waren, toen COSIJN aankwam, toevertrouwd aan den ouden heer L. G. VISSCHER, een zonderling, wiens colleges alleen „voor de aardigheid" bezocht werden. In 1859 werd VISSCHER vervangen door dr. W. G. BRIJL. COSIJN heeft de vele en velerlei verdiensten van dien voortreffelijken man steeds hoog gewaardeerd, maar van zijn onderwijs schijnt hij niet veel gebruik te hebben gemaakt, en

van een beslissenden invloed van BRILL op COSIJN's vorming kan, dunkt mij, bezwaarlijk sprake zijn. Wat COSIJN als philoloog later geworden is, is hij geworden uit eigen kracht. Weinig baat vindend bij het universitair onderwijs, dat hem verstrekt werd — althans voor zoover het de litterarische vakken gold —, heeft hij zich in zijn studiejaren zijn eigen weg gebaand, en niet ten onrechte mocht dr. KLUYVER op COSIJN toepassen, wat FRUIN gezegd heeft van BAKHUIZEN VAN DEN BRINK: „zooals een ieder die wat beteekent was hij autodidact". Hij deed zijn candidaats op tijd, en evenzoo zijn doctoraal, en de klassieke philologie heeft hem ten slotte een onderwerp voor zijn dissertatie aan de hand gedaan, maar zijn hart had zij niet. Ook het Nederlandsch, waarmede hij zich toch reeds als student ernstig bezig hield en waarvan hij zoo veel mogelijk trachtte te weten te komen, was voor hem geenszins de hoofdzaak. Zijn praktische zin en zijn scherp verstand behoedden hem gelukkig voor het verzinken in dilettantisme, maar de neiging daartoe was zonder twijfel aanwezig. Philosophie, litteratuur, muziek waren de wereld, waarin de jonge student met vrij wat meer behagen schijnt geademd te hebben, dan in tekstcritiek en grammatica. En wanneer men den invloed nagaat, dien zijne hoogleeraren op hem gehad hebben, dan is die niet te zoeken bij de Utrechtsche philologen en historici, maar bij OPZOOMER.

OPZOOMER was toen nog in zijn kracht. Bekoord door de vele nieuwe gezichtspunten, die deze leermeester opende, en den gekuischten vorm, waarin hij zijne beschouwingen kleedde, was COSIJN geruimen tijd een getrouw toehoorder en een vurig bewonderaar van den Utrechtschen wijsgeer. In zijn laatste studiejaren maakte die geestdrift plaats voor een min of meer kritische stemming, die — ik put natuurlijk uit de mededeelingen van zijn Utrechtschen tijdgenoot en vriend, den heer SPRUYT — haren grond vooral vond in den diepen indruk, door de dialogen van PLATO op COSIJN gemaakt, „een indruk, niet wel te rijmen met OPZOOMER's minachtend oordeel over de door PLATO gevolgde „bespiegelende" methode." Enkele stellingen achter zijn proefschrift getuigen van OPZOOMER's invloed. Belangstelling voor wijsgeerig onderzoek is een blijvende vrucht geweest van COSIJN's universitaire studiën. Nog in September 1896 schreef hij mij, naar aanleiding van de benoeming van den heer BOLLAND tot hoogleeraar te Leiden, waaraan hij een zeer levendig aandeel had genomen: „Onze studenten hebben B. enthusiastisch ontvangen.... LAND was een te stil en rustig geleerde om emotie te geven en op te wekken. Als er maar filosofisch leven in de brouwerij te Leiden komt, is

mijn wensch vervuld. En de eene filosofie of de andere — raakt me niet. Men eindigt toch met niets te kunnen weten. Maar men moet weten, *waarom*".

Zijne lievelingsauteurs waren, naast PLATO, in die dagen ARISTOPHANES en HEINE. Een brief zonder Heine-citaat was ook later een zeldzaamheid. Geen wonder: hier was „Wahlverwandtschaft" met zijn eigen sprankelend vernuft en bijzondere vatbaarheid voor het opmerken van de komische zijde der dingen. Maar ook SHAKESPEARE en GOETHE werden ijverig door COSIJN bestudeerd. Hij werkte veel en had een heilzamen invloed op zijn weinige mede-litteratoren, door hun, zij het ook niet altijd als zachtmoedig leidsman, den weg te wijzen tot eigen studie en algemeene ontwikkeling. Blijkbaar geen overbodige taak in de toenmalige Utrechtsche studentenmaatschappij. Ten minste, de twee, ook uit een litterair oogpunt, opmerkelijke stukjes, die COSIJN in den Studenten-Almanak van 1861 en 1863 schreef [1]), geven een alles behalve vleiende schets van die samenleving, die zich, als de criticus goed gezien heeft, door afwezigheid van geest op bedenkelijke wijze kenmerkte. „Groote ingenomenheid met dit zouteloos bestaan" — aldus de heer SPRUYT — „zoogenaamde esprit de corps was een lang niet zeldzame kwaal. De lijders aan die ziekte werden niet weinig geprikkeld door COSIJN's bitse aanmerkingen over hun hebbelijkheid om *mit wenig Witz und viel Behagen* altijd maar door in hetzelfde kringetje te draaien."

Onder leiding van P. R. BEKKER, een degelijk Utrechtsch musicus, had COSIJN de violoncel leeren bespelen, zonder het echter verder te brengen dan tot een middelmatig spel. Maar hij was zeer muziekaal, had vrij wat kennis van muziekgeschiedenis en legde zich zelfs, onder leiding van den jong gestorven genialen musicus G. J. VAN EYKEN, toe op de theorie der muziek en de compositieleer. Heeft COSIJN in die jaren ook dichterlijke neigingen bespeurd? Men zoude dit kunnen opmaken uit brieven van een Utrechtschen academievriend, den heer A. PANNEVIS, aan COSIJN uit het jaar 1863. PANNEVIS treedt daarin op als mentor: hij wijst den jongeren vriend op BILDERDIJK, geeft hem den raad om zich in den „grooten dichter van 't nieuwe Hollandsch" te verdiepen en daarna zelf aan 't werk te gaan, eerst „ligte, niet diepgaande gedachten in vers te brengen", om ten slotte zoo ver te komen dat hij „in

---

[1]) „Opmerkingen van Janus Sciolus" (1861) en „Pyrus Japonicus' Reize naar Hades" (1863).

kadans ligt te droomen". Kortom een ouderwetsche *ars poëtica* in brieven van een geestig dilettant, waarin ook tal van andere onderwerpen op litterair, muziekaal en philosophisch gebied behandeld worden, zoodat zij een welkom overzicht geven, al is het dan ook indirect, van hetgeen er in den twintigjarigen jongeling omging.

Toen deze briefwisseling gevoerd werd, had COSIJN, na op 23 October 1862 het doctoraal examen te hebben afgelegd, reeds zijn intrede gedaan in de praktijk des levens. Den 1sten April 1863 was hij tot conrector te Winschoten benoemd. Het was ongetwijfeld een sterke overgang van de intellectueele weelde der academische vrijheid tot de stille concentratie van een schoolambt, en het is alleszins begrijpelijk dat COSIJN het noordelijk provinciestadje aanvankelijk een soort van Tomi leek, zoodat de trouwe PANNEVIS het noodig achtte op COSIJN's *Tristia* woorden van troostende bemoediging te doen hooren. Toch ontvangt men den indruk, dat die vrijwillige ballingschap heilzaam en zelfs noodzakelijk was. Zij moet de crisis geweest zijn in COSIJN's ontwikkeling. Als docent was hij met vrucht werkzaam: verscheiden van zijn leerlingen uit die dagen roemen het opwekkende onderwijs van den Winschoter doctorandus. Zijne liefhebberijen wist hij van lieverlede in te toomen; uit den chaos van antieke en moderne litteratuur, muziek, Schopenhauer enz. komt langzamerhand de moedertaal te voorschijn als het geliefkoosd werkterrein van den jongen geleerde.

Maar vóór alles moest de eigenlijke vakstudie ten einde gebracht worden. Den 26sten Juni 1865 promoveerde COSIJN met eene *Commentatio literaria continens Annotatiunculas ad Aristophanis Ranas*: zijn promotor was KARSTEN's pas opgetreden opvolger aan de Utrechtsche hoogeschool, ons medelid VAN HERWERDEN. In de voorrede zegt COSIJN, dat hij zijn proefschrift heeft voltooid: „ut potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiae ac subsidiorum inopia coegerunt." Inderdaad heeft, naar mij van zeer bevoegde zijde is verzekerd, de dissertatie niets karakteristieks, al geven enkele opmerkingen op punten van ondergeschikt belang een ietwat juistere interpretatie dan de toenmaals gangbare. Karakteristiek voor COSIJN is alleen de keus van het onderwerp, nog eens getuigenis afleggende van zijn voorliefde voor den „ungezogenen Liebling der Grazien." Karakteristiek ook zijn de theses. Na zich gekweten te hebben van het traditioneele aantal conjecturen, is COSIJN blijkbaar „des trocknen Tons nun satt." Hij werpt het deftige Latijn over boord en gaat *patrio sermone* uit spelevaren. Een stelling als

deze: „Ten onrechte schrijft dr. PIERSON (Over Stijl, Kunstkronijk 1864. Afl. 21) het kind meer oorspronkelijkheid toe dan den taalgeleerde" is geheel Cosijniaansch. Van den „taalgeleerde" valt anders nog niet veel te bespeuren. Eéne enkele, zeer betwistbare, stelling, waarin met een beroep op BRILL beweerd wordt dat de spraakleer der moedertaal bij 't onderwijs tot grondslag behoort genomen te worden voor die van vreemde talen, ziedaar al wat de germanist nog te zeggen heeft — of schijnt te zeggen te hebben.

Onmiddellijk na zijn promotie verwisselde de jonge doctor zijne betrekking te Winschoten met die van leeraar in het Nederlandsch aan de hoogere burgerschool en het gymnasium te Haarlem. Hij heeft dat ambt bijna zes jaar, tot Mei 1871, vervuld. Zijn *Sturm und Drang*-periode was voorbij. Levenstaak en studie smelten samen. De breede philosophische en artistieke grondslag, door COSIJN in zijn studententijd en in zijn Winschoter jaren gelegd, draagt en schraagt het bijzondere vak van wetenschap dat hem allengs geheel in beslag neemt. Vroegtijdige specialiseering, de wonde plek van ons tegenwoordig universitair stelsel, kweekt knappe vakmenschen; mannen van smaak en ruimen blik als COSIJN vormen zich op andere wijze. Door zijn huwelijk met mejuffrouw JACOBA MARIA PLÜGGER, die hij reeds als Utrechtsch student had leeren kennen, vestigde COSIJN, den 17den April 1866, het geluk zijns levens: tusschen haar, die hij innig lief had, en zijn werk, dat hem zoo na aan 't hart lag, verdeelde hij voortaan zijn bestaan, ongevoelig voor alle verleiding om te timmeren aan den breeden weg. Als schrijver debuteerde hij met werkjes, die onmiddellijk uit de praktijk van 't onderwijs zijn voortgekomen: eene *Nederlandsche Spraakkunst* in twee deeltjes (Etymologie 1867, Syntaxis 1869), *Oefeningen* daarbij (1868), eene *Beknopte Nederlandsche Spraakkunst* (1870) en eene *Cacographie ten gebruike bij het middelbaar onderwijs* (1866). Talrijke nieuwe drukken hebben de bruikbaarheid van deze schoolboeken bewezen. De paedagogische waarde van *Oefeningen* als die van COSIJN en meer nog van cacographieën wordt niet zonder reden betwist, maar COSIJN weet zijn zinnetjes met zooveel geest en luim te kiezen, dat zelfs tegenstanders der methode zich met deze oefeningen bijna zouden kunnen verzoenen. Of toon en inhoud niet soms wat erg studentikoos zijn voor het „middelbaar onderwijs", is een andere vraag.

Als Neerlandicus is COSIJN ook zijn zuiver wetenschappelijke loopbaan begonnen. Met EELCO VERWIJS richtte hij in 1870, dus nog te Haarlem, den *Taal- en Letterbode* op. Het tijdschrift, gewijd aan de studie van het Nederlandsch, trad in de plaats van

den *Taalgids*, die met den dood van dr. L. A. TE WINKEL had opgehouden te bestaan. Evenals zijn voorganger stelde het zich een dubbele taak: „deels 't opbouwen der wetenschap zelve, deels 't bevattelijk verklaren harer beproefde uitkomsten", maar gaandeweg werd het eerste doel hoofdzaak. Naast die van de veteranen der oudere school, DE JAGER, BOGAERS, VAN DALE, naast die der Neerlandici in engeren zin, DE VRIES en VERWIJS, spoedig gevolgd door VERDAM e. a., worden in het nieuwe orgaan stemmen hoorbaar die tot dusver gemist werden in den koorzang der Hollandsche taalkundigen. Woordverklaring en tekstcritiek — echt vaderlandsche vormen van wetenschap — waren veilig in de handen van den onvolprezen MATTHIAS DE VRIES en de zijnen. De Nederlandsche spraakkunst daarentegen, de waarlijk historische beoefening der grammatica kwijnde onder den druk van eene verouderde methode en te sterke begrenzing. Nieuw bloed was noodig, om de lijderes in 't leven te houden, al moest dat dan ook van over de grenzen worden ingevoerd. Slechts in 't licht van de vergelijkende Indogermaansche taalwetenschap en van de ontwikkelingsgeschiedenis der Germaansche taalfamilie in al haar vertakkingen kon een vruchtbare, streng wetenschappelijke, spraakkunstige beoefening der moedertaal ter hand worden genomen. De Nederlandsche taalkundige — dien ik hier van den philoloog wensch te scheiden — zij germanist en linguist, — *aut non sit*: dat moest voortaan de leus zijn. DE VRIES begreep dit ook — hoe zou het anders mogelijk zijn geweest bij den geestdriftigen vereerder van JACOB GRIMM? —, hij was diep overtuigd van de onmisbaarheid eener germanistische vorming voor den historischen beoefenaar der Nederlandsche taal, en zijn onvermoeide aandrang en vèr strekkende invloed hebben meer dan iets anders er toe bijgedragen om aan het Oudgermaansch in ons land een waardige plaats te verzekeren, maar zijn talent lag niet op zuiver grammaticaal terrein, en het groote nationale werk, waaraan hij reeds sedert geruimen tijd zijn beste krachten gaf, maakte het voor hem ondoenlijk aan de allengs veld winnende nieuwe denkbeelden in de Germaansche taalwetenschap zijn blijvende aandacht te wijden. De eerste werkelijke Nederlandsche germanisten van onzen tijd, de onmiddellijke volgers van LAMBERT TEN KATE, waren KERN en COSIJN. Maar terwijl voor onzen vereerden Voorzitter, aan wiens scherpzinnige behandeling van de Glossen der Lex Salica COSIJN in een van zijn vroegste bijdragen erkent „oneindig veel verplichting" te hebben [1]),

[1]) *Taal- en Letterbode* I, 144.

het Germaansch een wingewest bleef van 't ontzagwekkend wereldrijk van talen waarover hij den schepter zwaait, werd voor den jongeren geleerde de Germaansche taalwetenschap, later verruimd tot de Germaansche philologie, het eigenlijk domein. Aanvankelijk, evenals voor De Vries, onmisbaar hulpmiddel om de taalvormen, de phonetische, morphologische, syntaktische verschijnselen en den woordvoorraad van het Nederlandsch toe te lichten, wordt voor Cosijn het Oudgermaansch meer en meer, toch slechts langzaam, het zelfstandige doel zijner studiën. Met opmerkelijke zekerheid beweegt hij zich, reeds in de eerste artikelen van den *Bode*, in de Oudgermaansche talen; hij werkt niet alleen met Gotische, Oudsaksische, Oudhoogduitsche vormen — dat deden anderen ook —, maar zij leven voor hem. In onze dagen, met hun overvloedigen regen van *Grundrisse*, *Kurze Grammatiken*, *Abrisse* en *Elementarbücher*, valt het moeilijk zich rekenschap te geven van de bezwaren, die een autodidact als Cosijn had te overwinnen, alvorens in staat te zijn een stukje te schrijven als dat over „*Ochtend* of *Ochend*?" (Taal- en Letterb. I, 113—116). Gelijk dit artikel, dat met talent en overtuigend de meening van het Woordenboek bestrijdt, volgens welke *ochend* zonder *t* de meer oorspronkelijke vorm zoude zijn, leveren ook de meeste andere, door Cosijn in den *Taal- en Letterbode* geplaatst, bijdragen tot de Nederlandsche grammatica en „Wortforschung" op germanistischen grondslag. Voorts wekt hij op tot de beoefening der kwijnende, langzaam afstervende tongvallen en geeft zelf mededeelingen uit het Katwijksch taaleigen [1]). Aan Middelnederlandsche tekstcritiek is één enkel stukje gewijd [2]), en pas in het zesde en laatste deel van het tijdschrift (1875) komt hij met een uitnemende conjectuur op Wulfila te voorschijn [3]): hij verandert Rom. 12,8 het als vertaling van ἐν ἁπλότητι onverstaanbare *in allswerein* in het ontwijfelbaar juiste *in alawerein*, waarbij het Gotische woord uit de verwante Germaansche talen wordt opgemaakt. *Ex ungue leonem*! Tekstcritiek en tekstinterpretatie zouden hem later gelegenheid geven tot het ontplooien van het fijnste vernuft en van een zeldzaam vermogen van adaptatie aan taal en stijl van lang vervlogen tijden. Maar in deze jaren is Cosijn nog grammaticus met lijf en ziel, hij die later zoo vermakelijk kon uitvaren tegen „die koude ziellooze klankleer, waarin ik mijn beste jaren.... heb doorgebracht." [4])

---

[1]) *Taal- en Letterb.* III, 48 vv.
[2]) *ib.* I, 239—244.
[3]) *ib.* VI, 239 v.
[4]) Uit een brief aan mij van 6 April '93.

Ook het voornaamste werk uit de periode, waarvan hier sprake is, moet uit dit oogpunt worden beoordeeld en gewaardeerd. Ik bedoel Cosijn's geschrift over „De Oudnederlandsche Psalmen", eerst in gedeelten opgenomen in het 3e en 4e deel van den *Taal- en Letterbode*, daarna als geheel afzonderlijk uitgegeven (Haarlem 1873). Hij leverde hier wetenschappelijk werk van hoogen rang en verrichtte tegelijkertijd min of meer een nationale daad. De zoogenaamde Wachtendoncksche of Karolingische Psalmen, fragmenten van een interlineaire vertaling van den Souter en de Cantica in een Oudgermaanschen tongval, zijn in treurigen toestand tot ons gekomen, in jonge afschriften en in excerpten van de hand van Justus Lipsius, alle afkomstig van één handschrift der 10e eeuw. Omtrent de taal der Psalmen bestond lang geen gevestigde overtuiging. De Duitsche germanisten weifelden tusschen Saksisch en Hoogduitsch en eerst onze L. A. te Winkel had in 1866, in een vergadering van deze Akademie, het Nederlandsche taalkarakter van deze belangrijke bronnen waarschijnlijk trachten te maken. [1]) Het onderzoek van Cosijn bevestigde in haar kern de opvatting van Te Winkel: hij geeft de eerste streng wetenschappelijke grammaticale bewerking van het materiaal en stelt methodisch vast, dat de Psalmen, waarschijnlijk in den aanvang der 10e eeuw, geschreven zijn in een taal, die noch Hoogduitsch noch Saksisch is, maar een zelfstandige Nederlandsche tongval representeert, die naar de streek tusschen België en Pruisen wijst, met andere woorden naar de provincie Limburg. Het is hier niet de plaats, in de bijzonderheden van Cosijn's onderzoek af te dalen. Hij zelf noemde het in lateren tijd verouderd. Maar zelfs wanneer men de hypothese omtrent het tot stand komen der Oudnederlandsche Psalmvertaling aanvaardt, die een paar jaar geleden door ons medelid Van Helten is bepleit — Cosijn heeft haar bestreden, naar mijne meening ten onrechte [2]) —, zelfs dan blijft de waarde van Cosijn's verhandeling ongerept. „Dass die Sprache der Bruchstücke, von dem ersten abgesehen, im Wesentlichen niederländisch ist, hat Cosijn in seiner eingehenden und wie mir scheint abschliessenden Untersuchung nachgewiesen": die woorden van een bevoegd Duitsch

---

[1]) „Over de Psalmen van Wachtendonck en de Glossen van Lipsius" (*Versl. en Med.* X, 315 vv.). Een overzicht van de geschiedenis van het onderzoek vindt men in de Inleiding op dr. A. Borgeld's proefschrift, *De Oudoostnfrk. Psalmen* (Gron. 1899).

[2]) Van Helten, Een en ander naar aanleiding van de Oudnederl. Psalmvertaling: *Tschr. voor Ned. taal- en letterk.* 15, 146 vv. Aan dit art. heeft zich een polemiek vastgeknoopt tusschen Cosijn en Van Helten (*Tschr.* 15, 316 vv. 16, 72 vv. 154).

beoordeelaar [1]) zal de geschiedenis der Germaansche philologie gerust tot de hare mogen maken.

Toen Cosijn met dit geschrift zijn naam als germanist voor goed vestigde, had hij Haarlem en het leeraarsambt reeds vaarwel gezegd. In de Meimaand van 1871 was hij als mede-redacteur van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* naar Leiden verhuisd, dat hij niet weder zou verlaten. Ik doe geen poging om Cosijn als lexicograaf te schilderen. „Toen de groote Man", zoo bekent hij zelf, „mij in het jaar '71 naar Leiden riep om zijn medewerker te zijn, wist ik zeer goed dat als eerste voorwaarde gold geheel in *zijn* geest werkzaam te zijn, *zijn* methode als gegeven aan te nemen, in niets van het model, dat hij zich zelf en ons voor oogen stelde, af te wijken."[2]) Men weet dat Cosijn met Verwijs de zeven eerste afleveringen van het Vierde Deel bewerkt heeft, den aanvang der letter *G*, maar bij de wijze van werken, destijds aan het Woordenboek in zwang, zijn zelfs de middelen der hoogere critiek ontoereikend om het aandeel der beide bewerkers van dat van den „Hoofdman" *reinlich* te scheiden. Gelijk De Vries, toen hij in 1882 zijn classieke Inleiding op het Woordenboek schreef, met weemoed terugdacht aan het „gezellig *συμφιλολογεῖν*" met zijne medewerkers en den „schat van wetenschap, scherpzinnigheid en ijver" roemt, die door de aansluiting van Cosijn voor zijn troetelkind werd gewonnen [3]), zoo mocht Cosijn tien jaar later getuigen dat het samenwerken met De Vries en met den „volgeestigen en geestvollen" Eelco Verwijs „een ware lust, een instructief genot" voor hem geweest is.[4]) Toch mag de vraag gesteld worden, of die vast gedisciplineerde arbeid, die onderdrukking van alle individueele en revolutionaire neigingen, dat zelfverloochenend zich ondergeschikt maken aan de intenties van den leider wel zoo geheel en al strookten met smaak en aanleg van dezen allerpersoonlijksten geleerde.

Het meesterlijk *Gids*-artikel „Ter herinnering aan Matthias de Vries", waaruit ik daar juist citeerde, moge de jaren in den dienst van het „Nationale Taalmuseum" doorgebracht wat al te veel in een idealiseerende verlichting zien: het blijft een getuigenis van de innige piëteit en hartelijke vriendschap, die Cosijn voor De Vries gevoelde, vereerend voor den prijzende niet minder dan voor den geprezene. Deze beide mannen, zoo gansch verschillend van aard

---

[1]) R. Koegel, *Gesch. der deutschen Litt.* I, 2 (1897), 529.
[2]) *De Gids*, Nov. 1892, blz. 237.
[3]) *Ned. Wdb.* I, XXVIII. XXXI.
[4]) *De Gids*, Nov. 1892, blz. 236. 249.

en neiging, waardeerden elkander, omdat beiden veel te hoog stonden om aan kleine eigenaardigheden te blijven hangen. Een scherp criticus als Cosijn, zoo vatbaar voor het opmerken van menschelijke feilen, zag natuurlijk de zwakheden van den meester zoo goed als een ander, maar zijn ruime blik herkende ze als ten nauwste samenhangende met een onbegrensde toewijding aan land en volk, met een bergen verzettende geestdrift, met een edel idealisme. Het beeld van eene nationale philologie, dat De Vries voor den geest zweefde, niet minder dan den grooten Duitschen germanisten, de Grimms, Lachmann en Müllenhoff, was voor Cosijn nog iets meer dan een lachwekkend droombeeld. En De Vries van zijn kant, hoewel niet altijd ongevoelig voor de scherpe hoeken, het verwonderlijke *sans gêne* en het volkomen gemis aan deftigheid van zijn medewerker en lateren ambtgenoot, zag hoog op tegen zijne talenten en boog zich in grammaticale en etymologische kwesties zonder aarzelen voor zijn meerderheid. Voor mij ligt een brief van 9 April 1877, waarin De Vries aan Cosijn diens benoeming tot lid der Akademie mededeelt. Hij schrijft: „Als dit schrijven U in handen komt, ben ik nog te Amsterdam. Maar ik stelde er prijs op, de eerste te zijn, die U met deze welverdiende onderscheiding geluk wenschte, en ik heb dus dit schrijven bij mijne vrouw achtergelaten, die het U, na ontvangen telegram, terstond zal doen toekomen..... Ik heb bij de uitdrukking van mijne hartelijke vreugde alleen nog maar den wensch te voegen, dat deze onderscheiding, U door een zoo bevoegd lichaam verleend, de voorbode moge zijn van eene andere nog belangrijker benoeming, die ik U van heeler harte toewensch, en die U een werkkring moge openen, aan Uwen ijver en Uwe talenten geëvenredigd." Dat die „nog belangrijker benoeming" tot een staking van Cosijn's arbeid aan het Woordenboek in den allereersten tijd moest leiden, en dat nieuwe jammerklachten over het „getalm" en „getreuzel" daarvan het gevolg zouden wezen, begreep De Vries natuurlijk wel, maar dat dit uitstel ten slotte afstel worden zoude, voorzag hij zekerlijk niet. Daarvoor was hij een te beminnelijk optimist en een te slecht menschenkenner. Nog in 1882 heet het: „Mijn vriend Cosijn hoopt eerlang weder in staat te wezen, een gedeelte van zijn tijd te besteden aan het werk, dat hem lief is, en dat hem niet missen kan". [1]) Allengs werd die hoop flauwer. Toch verlangde De Vries, toen in 1887 de Commissie van Bijstand werd opgericht, dat ook Cosijn de vergadering bijwoonde waarin voor de toekomst

[1]) *Ned. Wdb.* I, XXXV.

een nieuw werkplan beraamd werd. Cosijn verscheen ook en verklaarde zich tot hervatting van zijn werkzaamheid niet ongenegen. Bij die verklaring is het gebleven. Hij had de routine niet meer en hij leefde in andere studiën. Die loop van zaken heeft De Vries zeer teleurgesteld, maar hij bleef voor Cosijn een goede, trouwe vriend.

Met de instelling van een doctoraat in de Nederlandsche letteren door de nieuwe wet op het Hooger Onderwijs was een van De Vries' liefste wenschen verwezenlijkt. De daardoor gevorderde uitbreiding van het aantal leerstoelen in de Leidsche letterkundige faculteit wist hij gedaan te krijgen. De Nederlandsche letterkunde werd aan een afzonderlijk hoogleeraar opgedragen, en de Dietsche philologie mocht de vreugde smaken, haar beide stichters, De Vries en Jonckbloet, na jarenlange scheiding hereenigd te zien tot gemeenzamen arbeid. Dat ook het Oudgermaansch zijn eigen vertegenwoordiger moest hebben, sprak van zelf — trouwens de Wet eischte dit onderwijs „aan minstens ééne universiteit," en voor De Vries was „minstens ééne universiteit" steeds de Leidsche —, en voor dat professoraat was Cosijn de aangewezen man. Edoch, men talmde in Den Haag zoo lang met de benoeming van den Leidschen germanist, dat de jonge Amsterdamsche hoogeschool de Regeering vóór was. Het is het dramatische oogenblik in Cosijn's leven. Door den Raad der hoofdstad benoemd tot hoogleeraar in de Nederlandsche taal- en letterkunde en de Oudgermaansche talen, neemt hij zonder lang beraad die betrekking aan. Maar nu worden in Leiden alle zeilen bijgezet, met het gevolg dat de minister Heemskerk, nu met ongekenden spoed, de benoeming van Cosijn tot hoogleeraar in het Oudgermaansch te Leiden weet uit te lokken en zelfs met niet-bekrachtiging der Amsterdamsche benoeming dreigt. Moet men het Cosijn ten kwade duiden, dat hij zwichtte voor de verleiding, om zich geheel te mogen wijden aan zijn geliefkoosde wetenschap, niet belemmerd door de veelheid van vakken hem door het Amsterdamsche professoraat opgelegd? Zeker, er waren toen onder zijn vrienden, die gewenscht hadden dat hij het eens gegeven woord gestand had gedaan, *advienne que pourra.* Voor wie alle omstandigheden overweegt, maar vooral de pressie bedenkt, die in die dagen van strijd op den licht ontvankelijken man werd uitgeoefend, wordt zijn besluit alleszins begrijpelijk, en de germanistische wetenschap kan zich gelukkig prijzen dat Cosijn's werkkracht en talent onverdeeld voor haar gespaard zijn gebleven. Hij en geen ander behoorde op

den Leidschen leerstoel. Den 22sten October 1877 aanvaardde Cosijn zijn ambt met een openbare les over *De studie van het Oudgermaansch beschouwd in verband met de beoefening van het Nederlandsch aan onze hoogescholen.* Deze rede is niet in druk verschenen. Zij treft ons door de ontwikkeling van een program, waaraan de hoogleeraar op den duur niet trouw is gebleven. Het is meermalen opgemerkt, o. a. door de heeren Verdam [1]) en Kluyver [2]), dat De Vries van het professoraat in het Oudgermaansch een eigenaardige voorstelling had. „Het was volgens hem", ik haal de woorden van dr. Kluyver aan, „voornamelijk ingesteld ten dienste van hen die het nieuwe doctoraat in de Nederlandsche letteren wilden verwerven, en de titularis zou zich dus met zijn leerlingen niet verder in de germanistiek behoeven te verdiepen dan voor de studie van het Nederlandsch strikt noodzakelijk was." In de intree-rede — Cosijn noemt haar op den titel van zijn manuscript „Entree-oratie gezegd Openbare les" — heeft het er veel van alsof de nieuwbenoemde germanist het met die opvatting eens is. Nagaande „welke de meerdere of mindere waarde is, die aan de verschillende Oudgermaansche talen, beschouwd in betrekking tot onze moedertaal, moet worden toegekend," komt hij na een heldere en zelfstandige beschouwing over het begrip en de methode van reconstructie der Germaansche grondtaal en een uiteenzetting van de onderlinge verhouding der Germaansche dialecten, tot de praktische slotsom, dat Gotisch en Oudhoogduitsch voor de kennis van het Nederlandsch van het meeste gewicht zijn: het Gotisch, omdat daarin de vormen der hypothetische grondtaal 't best uitkomen; het Oudhoogduitsch, met name het Frankisch in den uitgebreidsten zin, omdat we daarin „de eigenaardigheden onzer moedertaal schier alle terugvinden." Dat juist de *lingua Theodisca vetus* niet opgenomen is onder de examenvakken van den toekomstigen Neerlandicus, in die (inderdaad onbegrijpelijke) leemte ziet de spreker „een welsprekend stilzwijgen, dat van diepe menschenkennis getuigt": immers, juist van dat voorbijgaan van wat men meende dat het eerst in aanmerking moest komen, verwacht hij den aandrang tot de onontbeerlijke kennismaking met de fiere, adellijke moeder der beschaafde dochter, aan welke men den toegang tot het doctoraal examen niet ontzegd had. Het Angelsaksisch staat nog geheel op den achtergrond. Wel doet Cosijn even uitkomen, dat wie iets meer wil dan de kennis

[1]) In zijn Levensbericht van M. de Vries: *Jaarboek der Kon. Akad. voor 1892*, blz. 100.

[2]) *De Gids*, Oct. 1899, blz. 166.

van klanken en vormen, wie door wil dringen in den geest der Oudgermaansche wereld, vanzelf wordt gedreven „tot de Skandinavische en Angelsaksische letterkunde, en tot de eenige parel der Oudsaksische poëzie, den Heliand." Maar de taalkunde heeft zijn hart; haar te behandelen stelt hij zich voor, een taalkunde trouwens — en in zoover is Cosijn steeds philoloog geweest in den ouden, goeden zin — onmiddellijk puttende uit de bronnen, niet die ijdele taalvergelijking die een intieme kennis der bronnen versmaadt. *Abjicite mihi illa lexica!* roept hij met Cobet zijn studenten toe. — Een oordeel over het onderwijs van Cosijn, dat Gij natuurlijk van mij verwacht, heeft voor iemand die nooit een college van hem heeft bijgewoond zijn bijzondere moeilijkheden. *De Gids* van October 1899 bracht eenige fijne opmerkingen over Cosijn als hoogleeraar van ons medelid Kluyver, aan wiens welwillende tusschenkomst ik ook enkele gegevens van andere oudleerlingen te danken heb. Hij behandelde geregeld de Gotische grammatica en, in de latere jaren met groote voorliefde, het Angelsaksisch zoowel grammatisch als philologisch. Ook een college over Oudhoogduitsch werd herhaaldelijk — in den laatsten tijd niet meer, naar ik meen — door Cosijn gegeven; voor het Middelhoogduitsch met zijn rijke litteratuur gevoelde hij weinig of niets, en wat hij *vi coactus* daarover meedeelde, kan niet heel veel om 't lijf gehad hebben. Eindelijk is meermalen een gedeelte van den cursus door hem gewijd aan „Urgermanische Grammatik", anders gezegd de vergelijkende spraakkunst der Germaansche dialecten. Had Cosijn meer kunnen doen voor de taalkundige vorming der toekomstige leeraren in het Nederlandsch? Had hij niet door toepassing van de methode der nieuwere en nieuwste wetenschap op de vaderlandsche taalstudie in den geest van De Vries aan de meerderheid van zijne leerlingen grooter dienst kunnen bewijzen, dan door met hen de germanistiek te beoefenen om haar zelfs wil? Uit zijn intreerede blijkt, dat hem zelven zoo iets bij de aanvaarding van zijn taak voor den geest zweefde: heeft hij het desniettemin niet gedaan, welnu, zoo hebben wij daarin de wet zijner ontwikkeling te zien en te eerbiedigen. „'s Menschen wil is geheel onvrij," luidt eene der stellingen achter zijn proefschrift. Cosijn heeft gehandeld overeenkomstig zijn aanleg. Van meer gewicht schijnt een ander bezwaar: het onsystematische van zijne colleges. Hij causeerde meer dan dat hij doceerde. Hij critiseerde meer, en niet altijd op zachtmoedige wijze, de opvattingen van allerlei geleerden, dan dat hij een geregeld betoog leverde. Ongetwijfeld hing ook dit gebrek ten nauwste samen met Cosijn's edelste

eigenschappen: zijn innige wetenschappelijke waarheidsliefde, zijn hartgrondigen afkeer van allen schijn. Ik heb een van zijn uitnemendste leerlingen eens hooren verklaren dat hij van geen van zijne professoren zoo dikwijls had gehoord „dat weet ik niet" als van COSIJN. Zeker een hooge lofspraak. Toch mag met bescheidenheid de vraag worden geopperd, of niet ook voor een hoogleeraar het niet-weten zijne grenzen heeft, ik bedoel: of hij niet, zonder de strengste critiek te verzaken, zonder de leemten van onze kennis en de grenzen van ons kunnen te verbloemen, moet trachten aan den beginner iets positiefs te geven. Een „geregeld betoog" heeft toch nog een ander en hooger doel, dan dat men er een „keurig dictaat" van kan houden, „en dat men (het) slechts van buiten (heeft) te leeren om een behoorlijk examen te kunnen doen" [1]; het is heilzaam door strekking en voorbeeld, gewent den geest aan orde en tucht, en doet de *disjecta membra* zich allengs aaneensluiten tot een organisch geheel. Een leidsman voor eerstbeginnenden was COSIJN niet; dat hij dit zelf gevoelde, mag men opmaken uit de omstandigheid dat hij na den dood van DE VRIES het Gotisch college voor de *tirones* aan zijn ambtgenoot VERDAM overliet. Zij, die reeds wat aan germanistiek hadden gedaan, en meer nog zij, die het voorrecht hadden op zijn studeerkamer naar hem te luisteren, moesten een diepen indruk krijgen van de scherpzinnigheid en het vernuft, van de groote helderheid, maar vooral van den geest van strengheid in wetenschappelijke redeneering en de afwezigheid van al wat naar phrase leek in dezen leermeester. Dat hooge bezit dat men wetenschappelijke eerlijkheid zou kunnen noemen, die scherpe critiek niet slechts op anderen maar ook en vooral op zich zelf, die — soms te ver gedreven — *ars nesciendi* kan aan de besten van zijn discipelen onmogelijk zonder blijvend spoor zijn voorbijgegaan. Geen enkele dissertatie is meen ik onder COSIJN's leiding geschreven. Maar het zou niet moeilijk vallen, in het werk van geleerden als BOER, SALVERDA DE GRAVE, J. H. KERN, KLUYVER, J. W. MULLER, UHLENBECK — om mij tot enkelen van zijn oudere leerlingen te bepalen — de trekken aan te wijzen, waaruit het superieure beeld van COSIJN's critiek en methode spreekt.

Aan COSIJN is het voorrecht beschoren geweest, nog in de kracht van den mannelijken leeftijd tot een ambtstaak te worden geroepen, die niet slechts volkomen strookte met den gang zijner studiën en met zijn wetenschappelijke neigingen, maar die ook beperkt genoeg was om hem ruimschoots tot eigen onderzoek de

[1]) Dr. KLUYVER in *De Gids* van Oct. 1899.

gelegenheid te geven. Niet elk hoogleeraar is zoo gelukkig om met FRUIN te kunnen verklaren [1]), dat „begeerten en plichten slechts bij zeldzame uitzondering" bij hem „in strijd gekomen zijn": COSIJN is in dit geval geweest. Zulk levenslot heeft zijn eigenaardige gevaren — wie zal het ontkennen? —, maar voor den beoefenaar eener wetenschap, die bovenal tijd en kalme concentratie verlangt, toch ook zijn onmiskenbare voordeelen. COSIJN's arbeid is hem steeds een lust geweest, geen inspanning; van een koortsige haast was bij hem geen sprake; het vinden bekoorde hem, niet het uitstallen zijner vondsten.

Reeds spoedig na 1877 werd, ook in verband met de colleges die hij voor de candidaten moest geven, het Angelsaksisch zijn eigenlijk arbeidsveld. Hier ligt zijn voornaamste werk, waaraan hij zijn naam heeft te danken in het buitenland. Hij bleef echter zijne voortdurende aandacht schenken ook aan de andere Oudgermaansche talen, waarvan hij, met uitzondering wellicht van het Oudnoordsch, de litteratuur door en door kende. Talrijke artikelen in de twee deelen der *Taalkundige Bijdragen*, die in 1877 den *Taal- en Letterbode* vervingen, en daarna in het *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* (sinds 1881) zijn daarvoor de welsprekende bewijzen. Meer en meer verlaat hij de paden der grammatica, om zich bij voorkeur te wijden aan tekstverklaring en tekstcritiek. De stelling, dat COSIJN niet in de allereerste plaats als grammaticus zijn hoogen rang in de germanistische wetenschap heeft verworven en dat hij in ieder geval in zijn rijpsten tijd zijn neigingen niet door de grammatica bevredigd heeft gevonden, kan zonderling schijnen, waar het den schrijver der *Altwestsächsische Grammatik* geldt: toch meen ik haar te mogen volhouden. Maar zij eischt een nadere toelichting.

De Indogermaansche taalwetenschap had kort vóór COSIJN's optreden als zelfstandig germanist een algeheele omwenteling ondergaan, niet alleen in haar afzonderlijke deelen, maar in haar methode. Onder de voormannen der nieuwe beweging bekleedden enkele germanisten, leerlingen en medestanders van LESKIEN in Leipzig, een voorname plaats, en vooral daaraan is het toe te schrijven dat de Germaansche spraakkunst eerder en krachtiger dan wellicht eenige andere onder den invloed der zoogenaamde „junggrammatische" richting is gekomen. Van de beide hoofdkenmerken dier richting, de strengere toepassing der klankwetten en de erkenning van de gewichtige rol door de analogievorming in het leven der taal gespeeld, was een nood-

[1]) *Afscheidsrede* ('s-Grav. 1894), blz. 30.

zakelijk uitvloeisel een fijnere behandeling der klankleer als fundament voor de onvermijdelijke herziening der morphologie. Cosijn is begonnen met in die studiën het levendigste belang te stellen. Een „jonggrammaticus" is hij gebleven: nog in eene zijner laatste wetenschappelijke uitingen, de geestige voordracht over „de volstrekte geldigheid der klankwetten", waarop hij in 1898 de germanistische sectie van het Eerste Nederlandsche Philologencongres te Amsterdam onthaalde [1]), nam hij tegenover Schuchardt het neogrammatische dogma van de onwrikbaarheid der klankwetten in bescherming. Maar het steeds meer veld winnende abstracte werken met onderstelde vormen en met een besterden woordenschat kon op den duur zijn Hollandschen geest niet boeien. Hij nam kennis van nagenoeg alle nieuwe en nieuwste „ontdekkingen" der jongere generatie en ergerde zich aan vele. Zelf hield hij zich er buiten en bouwde liever uit de intiemste kennis der bronnen de spraakleer van een bepaald dialect op, dan mee te doen aan onderzoekingen die historisch slechts in naam maar speculatief in wezen zijn. Wanneer hij een enkelen keer de spraakkunstige spade ter hand neemt, dan delft hij een nieuwen naamval op: zijne ontdekking van een Germaansche instrumentalis singularis op *-mi* [2]) behoort tot het vaste eigendom van onze wetenschap. De „liebe Etymologie", voor De Vries een geliefkoosd jachtterrein, mocht zich niet verheugen in Cosijn's bijzondere gunst, wat hem echter niet belet heeft de behulpzame hand te leenen aan het tot stand komen van Franck's „Etymologisch Woordenboek", niet alleen als vertaler maar ook als raadsman, en zich tegen een onbillijke critiek van dat werk met groote scherpte te verzetten [3]). Hoe hij echter ook op het gebied der „Wortforschung", wanneer hij er eens den voet op zette, rekening wist te houden met de strengste eischen der moderne klankleer, toont het fraaie artikel over *'Gard* en *Gaarde'* [4]), waarin hij deze woorden scheidt van got. *gazds*, on. *gaddr*, mnl. *gaert* 'prikkel'. Van treffende juistheid is ook het stukje over *niel, wiel* [5]), met de ondeugende opmerking aan het slot: „dat van mnl. *niel* ons *vernielen* komt, zal wel niemand onbekend zijn"; onze Neerlandici toch van het vóór-Germaansche tijdperk plachten, met verwijzing naar het Duitsche *ver-*

---

[1]) Zie het résumé in de *Handelingen van het Eerste Nederl. Philologen-Congres*, blz. 126—128.

[2]) *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* II, 287 v.

[3]) *Noord en Zuid* VII, 321 vv.

[4]) *Tijdschrift* XIII, 19 vv.

[5]) *Tijdschrift* VIII, 243—47.

nichten, ons *vernielen* te verklaren uit een gedroomd „frequentativum" **vernietlen*.

Ik mag van den taalkundige Cosijn geen afscheid nemen, alvorens nog gewezen te hebben op één punt, zijn warme liefde voor de volkstaal en de beschaafde spreektaal. Menigeen herinnert zich uit den *Spectator* van 1873 zijn „Decretum horribile". Niemand minder dan Allard Pierson had een lans gebroken voor de boekentaal, waarbij hij verkeerdelijk had gewezen op het voorbeeld van andere volken: „een beschaafde Franschman, Duitscher, Engelschman of Rus spreekt de taal die zijne grammatica hem voorschrijft". Dat was Cosijn te veel; hij gordt zich ten strijde aan tegen dit „aanlokkelijk beeld eener fashionable beschaving", dat onder de slagen van zijn Germaansche knots uiteenspat. In een ander *Spectator*-stukje [1]) doet hij een beroep op „die auteurs, wien het te doen is om onze spreek- en schrijftaal nader tot elkander te brengen", tot instandhouding van de echt Nederlandsche vormen *er*, *der* in zinnen als Hildebrand's *Ze pasten op er tijd.* Hij zelf schrijft zonder schroom: *De Vries zijn Woordenboek*, e. d. En ook het niet altijd juist begrepen *Gids*-artikel [2]), waarin hij de „Voorstellen der Vereeniging tot vereenvoudiging onzer schrijftaal" van dr. Kollewijn c. s. bespreekt, is allerminst een pleidooi voor het behoud *quand même*, maar een in onovertreffbaar geestigen vorm gekleed protest van een fijnen taalkenner tegen ondraaglijken boekentaaldwang niet minder dan tegen de ergerlijke uitspattingen van schrijvers, die meenen dat men in hemdsmouwen voor zijn schrijftafel moet gaan zitten, en in slordigheid den eersten stap zien tot een twintigste-eeuwschen terugkeer tot de natuur. Cosijn was veel te innig vertrouwd met het leven der taal om niet te beseffen dat een schrijftaal, die zich niet telkens verjongt in den nooit stilstaanden stroom der natuurlijke taalontwikkeling, onvermijdelijk verdort en afsterft.

In zijn volle kracht is Cosijn, waar een verkeerd overgeleverde of averechts verklaarde tekst zijn gezond verstand beleedigt of een moeilijk tekstkritisch vraagstuk zijn combinatievermogen prikkelt. De runenopschriften van den Bucharester ring en van de spang van Charnay, de runenverzen van Cynewulf zijn welkome wetsteenen voor zijn vernuft. De tekst der Gotische bijbelvertaling, van den Heliand, van de kleinere Oudsaksische bronnen en de Onfrk. Psalmen dankt hem menige scherpzinnige verbetering, om nu nog

---

[1]) *Nederl. Spectator* 1873, blz. 180.
[2]) *De Gids* van Juli 1895.

niet eens te spreken van de Angelsaksische poëzie. Nergens verloochent zich zijn fijn taalgevoel, en zelfs daar waar men het niet met hem eens is, is men in verrukking over de meesterlijke trekjes van zijn ongemeen kritisch talent. Ongetwijfeld geldt somtijds ook van dezen criticus, wat hij eens van een grooten Skandinavischen germanist schreef, dat hij te veel geest heeft en daarom wel altijd fijn maar niet altijd overtuigend is. Zijn verklaring van *wéttu irmingot* in het Hildebrandslied [1]) is onmogelijk, omdat zij indruischt tegen een Westgermaansche klankwet, die, om een lievelingsuitdrukking van Cosijn te bezigen, *lippis et tonsoribus* bekend is, — maar wie zou haar willen missen? Wanneer hij de gedrochtelijke „Oudsaksische" glosse *pruz* 'burdo ex equo et asina' met palaeografische motiveering in *sómir* verandert (het algemeen Germaansche woord voor *burdo*) en „van een loupe of wat zonneschijn" de bevestiging zijner gissing verwacht [2]), dan behoeft men die conjectuur nog niet te aanvaarden, om haar te waardeeren als den inval van een geboren criticus.

De eerste uitkomsten van Cosijn's Angelsaksische studiën zagen in 1878 het licht; in een belangrijk artikel gaf hij toen een overzicht van de voor het Westsaksisch der 9de eeuw kennmerkende taalvormen van Ælfred's vertaling der Cura Pastoralis naar Sweet's diplomatischen tekst. [3]) Wel mocht Cosijn in zijn inleidende opmerkingen de klacht slaken: „elk germanist kent den treurigen staat der ags spraakkunsten". Zij steunden doorgaans op de taal der poëtische teksten, een hoogst onveilige grondslag voor de vaststelling van het Engelsch in zijn oorspronkelijken vorm: immers, de meestal betrekkelijk jonge handschriften, waarin de Oudengelsche poëzie tot ons is gekomen, vertoonen een tamelijk bont mengsel niet alleen van oudere en jongere taalvormen, maar ook van verschillende dialecten. Eerst Henry Sweet had, vooral door zijn inleiding op de uitgaaf der Cura Pastoralis (1871/72) en door zijn baanbrekende verhandeling „Dialects and Prehistoric Forms of English" (1875/76) den grondslag gelegd voor een echt historische Ags. taalwetenschap en voor een nadere kennis der Oudengelsche tongvallen. Zijne onderzoekingen hadden duidelijk in 't licht gesteld dat een aan de tegenwoordige eischen beantwoordende en

---

[1]) *Tijdschrift* XI, 200 v.

[2]) *Taalk. Bijdr.* I, 189 v. II, 210; vgl. O. Behaghel, *Germ.* XXIII, 115. — Toen Cosijn in 1876 de aangehaalde woorden schreef, wist hij niet dat het Hs. der Straatsburger Glossen tijdens het beleg van Straatsburg in 1870 verbrand was.

[3]) *Taalk. Bijdr.* II, 115—158. 209 v. 240—259.

vooral betrouwbare Ags. spraakkunst, een spraakkunst zooals voor 't eerst SIEVERS ze in 1882 kon ontwerpen, moest worden opgebouwd op de taal der prozabronnen, voor zoover men mocht aannemen dat zij een in hoofdzaak eenvormig dialect representeeren. Op den voorgrond stond daarbij de oudere taal van Wessex, het dialect van Koning Ælfred's werken en van het oudste deel der Westsaksische Chroniek in het Parker Ms. Het is COSIJN's groote en blijvende verdienste, de oudste Westsaksische prozabronnen aan een minutieus onderzoek te hebben onderworpen, dat hem ten slotte in staat stelde, in zijn uitvoerige *Altwestsächsische Grammatik* (1883—88) een volledig beeld te geven van den meest typischen vertegenwoordiger der Saksische dialecten van Oud-Engeland. Zijn boek is het resultaat van onvermoeide volharding, van een waren *labor improbus*, bewonderenswaardig door zijn nauwkeurigheid en door de zelfverloochening, waarmede de samensteller zich over 't geheel onthoudt van verklaring en van polemiek om slechts de feiten te doen spreken. Als statistische rangschikking van het grammatische materiaal, als „Inventargrammatik", om den smaakvollen term van een Duitsch anglist te bezigen, is de *Altwestsächsische Grammatik* een hoogst verdienstelijke arbeid. Al is het waar dat den gebruiker overal vormen en getallen aangrijnzen, al kan men zich met F. KLUGE afvragen, of „die Resultate . . . in dem richtigen Verhältnisse" staan „zu der aufgewandten Arbeit und der unermüdeten Ausdauer, die wir an der ungeheuerlichen Statistik bewundern" [1]), voor den oordeelkundige is het duidelijk genoeg dat die statistiek zóó slechts geleverd kon worden door een fijn taalkenner en veelzijdig germanist, die het *stick to facts* in toepassing brengt niet omdat hij niets te zeggen heeft, maar omdat hij in dit bijzondere geval niets zeggen wil. Waar de grondleggers der historisch-kritische beoefening van het Angelsaksisch genoemd worden, behoort na de namen van HENRY SWEET en EDUARD SIEVERS, zij 't ook op eenigen afstand, die van onzen COSIJN te volgen. Zonder feilen is de *Grammatik* niet; dit blijkt ook uit de tweede bewerking der *Kurzgefasste altwestsächsische Grammatik* (1893), een uittreksel uit het grootere werk, waarin echter de vroegere indeeling en rangschikking der stof met reden opgegeven is ten gunste van de meer praktische van SIEVERS.

Het is waarlijk geen verkleining van COSIJN's roem als grammaticus, wanneer ik ook op Angelsaksisch terrein zijn eigenlijke be-

---

[1]) *Literaturbl. für germ. und rom. Phil.* 1886, kol. 454.

teekenis elders zoek. Zeer spoedig reeds paarde zich aan zijn op de prozabronnen steunenden statistisch-spraakkunstigen arbeid een ijverige en diep doordringende studie der Oudengelsche poëzie. Reeds het eerste deel van het Leidsche *Tijdschrift* (1881) bracht onder den titel „Anglosaxonica" kritische en verklarende aanteekeningen op Angelsaksische gedichten van zijne hand, maar vooral na de voltooiing der *Altwestsächsische Grammatik* stelde hij zich een systematische kritische zifting der Angelsaksische poëtische teksten tot wetenschappelijke taak. De nieuwe uitgaaf van GREIN's *Bibliothek der angelsächsischen Poesie* leverde hem voor die kunstbewerking niet slechts het materiaal, maar ook overvloedige gelegenheid. Vooraan stond de Béowulf, dat bij alle onvolkomenheid zoo fiere pronkstuk van Oudgermaanschen adel en Oudengelsch sentiment, waaraan de criticus onvermoeid en met schitterenden uitslag zijn talenten wijdde [1]). Dan volgt de reeks van „Anglosaxonica" in de *Beiträge* van PAUL en BRAUNE, zich allengs uitstrekkende over nagenoeg de gansche geestelijke poëzie der Angelsaksers.

COSIJN heeft eens in een overmoedig moment tekstcritiek gedefinieerd als „de kunst om *Weilchen* te lezen, als er *Veilchen* of *eilchen* staat." [2]) Er zijn nog wel minder vleiende definities gegeven. Tekstcritiek, die dien naam verdient, onderstelt, behalve gezond verstand en tact, die . . . laat ons zeggen, niet algemeen zijn, en scherpzinnigheid, die het nog minder is, bovenal dat idiomatische taal- en stijlgevoel voor wat in een bepaalde taal, in een bepaald genre, bij een bepaalden auteur „kan" of „niet kan", hetwelk zich slechts laat verwerven door innige vertrouwdheid met de bronnen, door zich met geest en gemoed te verplaatsen in de cultuur, wier voortbrengselen men tracht te reinigen van de smetten der overlevering. Ziedaar het geheim van COSIJN's kritischen arbeid. HENRY SWEET schrijft hem eens: „There are very few who have a real practical idiomatic knowledge of the language [het Angelsaksisch], and you are one of them". Waar COSIJN tegen een lezing bezwaar oppert, is er werkelijk bezwaar; waar hij een verklaring absurd noemt, is zij werkelijk absurd; hij gaat met zijn dichter om als met een goeden vriend, voelt instinctief wat de oude poëet *niet* heeft kunnen zeggen en wat hij *wel* heeft willen zeggen, en in zeer veel gevallen herstelt hij, met behulp van de

---

[1]) *Taalk. Bijdr.* I (1878), 286; *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* VIII (1882), 568—574; *Aanteekeningen op den Béowulf*, Leiden 1892.

[2]) *De Gids*, Febr. 1895, blz. 181.

parallellen, die hem uit zijn rijke belezenheid toevloeien, gesteund door zijn grammaticale en metrische fijngevoeligheid, met hooge waarschijnlijkheid den oorspronkelijken tekst. Het spreekt van zelf, dat dit zuiveringsproces ook ten goede moest komen aan de Ags. lexicographie. Menige *vox nihili* verdween uit de woordenboeken, menige nieuwe bewijsplaats deed er haar intrede, menig artikel verkreeg door zijn emendaties en juistere verklaringen een andere gedaante. Cosijn's handexemplaren van Grein's *Sprachschatz* en Bosworth-Toller's *Dictionary* zijn bezaaid met toevoegsels en verbeteringen van zijn hand. Het verheugt mij te kunnen meedeelen dat zij, evenals een bijna volledig woordenboek op de werken van Ælfred, door de Delegates der Clarendon Press te Oxford uit Cosijn's nalatenschap zijn verworven. Terwijl de verspreide verzamelingen van Cosijn ingelijfd zullen worden bij het nog uit te geven Supplement op Bosworth-Toller's *Anglo-Saxon Dictionary*, is de redactie en uitgave van het woordenboek op Ælfred toevertrouwd aan de bekwame hand van Prof. A. S. Napier te Oxford.

De zoogenaamde „hoogere critiek", het vraagstuk van de geleidelijke wording en de compositie van den Béowulf, van het Ags. volksepos over 't algemeen, had voor Cosijn's niet nuchteren, maar sceptischen geest weinig verkwikkelijks. Hoe geestig heeft hij haar gehekeld, „de eeuwig bedrijvige tiende Muze, die altoos werk zoekt, ook waar niets te doen valt" [1]; hoe vermakelijk laat hij eens, waar hij radeloos voor een paar regels van den Béowulf staat, de taak maar verder over aan de hoogere critiek, die immers de moeilijkheden, welke interpretatie en emendatie in den weg staan, slechts „aan een hals van een interpolator" behoeft te wijten, — wat hem trouwens niet belet, op de onmiddellijk volgende bladzijde een ander vers „als een ἔμβλημα" uit te werpen! [2] Voor de scherpzinnigheid, het „schitterend acumen" van mannen als Müllenhoff en Bernhard ten Brink had hij den grootsten eerbied, in ongeveinsde nederigheid acht hij zich niet waardig den schoenriem van den Berlijnschen meester te ontbinden, maar de uitkomsten van hunne onderzoekingen verwierp hij van heeler harte. Omtrent de sagencritiek, zoo ten eenenmale onmisbaar voor den Béowulf-criticus, dacht hij in theorie gunstiger en minder twijfelmoedig: in de praktijk strookte ook zij niet met zijn neigingen en talenten, en, wanneer hij een enkelen keer door zijn onderwerp genoopt wordt om zich met de litteraire vertakking en vóór-litte-

---

[1]) *Over Angelsaksische poëzie*, blz. 6.
[2]) *Aanteek. op den Béowulf*, blz. 2 en 3.

raire ontwikkeling eener epische stof in te laten, zooals in zijne te dezer plaatse voorgedragen bijdrage over de Waldere-fragmenten, mist men de gewone zekerheid en vastheid van methode. Cosijn was niet de man van wetenschappelijke vergezichten; hij wist dat zoo dikwijls na een inspannenden tocht het genot van het volle uitzicht bedorven wordt door den ondoordringbaren nevel der overlevering; dat de nevel soms ook optrekt, daaraan dacht hij wel eens niet. Voor de dichterlijke bekoring van de poëzie der Angelsaksers daarentegen had hij een open oog: de fiere krijgslust, door ingehouden sentiment getemperd, in hun volksepos, de elegische gelatenheid hunner lyriek, de innigheid van toon in hun geestelijke poëzie hebben, bij al zijn emendeeren van teksten en uitpluizen van grammatische en metrische bijzonderheden, diepen indruk gemaakt op Cosijn's gemoed. In dit opzicht moet voor velen zijn zwanenzang, zijn rectorale rede „over Angelsaksische poëzie" een blijde verrassing zijn geweest.

Met de vermelding van Cosijn's rectorale oratie naderen wij het tragisch einde van dit gelukkig leven. In de zomervacantie van 1898 openbaarden zich de eerste verschijnselen van de noodlottige kwaal, die, na een jaar van pijnlijk, met geestkracht gedragen lijden, haar sloopingswerk zoude hebben voltooid. Reeds ten doode gewijd aanvaardde hij het rectoraat der Leidsche hoogeschool; het jaar, waarvan hij zich zooveel had voorgesteld, werd een jaar van lichamelijke en moreele smart, slechts gelenigd door de trouwe liefde van zijne echtgenoote en de blijken van hartelijke vereering van ambtgenooten en vrienden. Geslingerd tusschen vrees en hoop, al beseften wij dat de hoop ijdel was, zagen wij hem den 8sten Februari 1899 het spreekgestoelte beklimmen om tot ons te spreken over poëzie! Met wegslinkende krachten liet hij nog eens de vonken van zijn geest spatten, vatte hij in luchtigen vorm de rijpe uitkomst samen van ernstigen arbeid. En toen hij zijn „laatste woord" tot de studenten richtte, konden wij in die uitdrukking den dieperen zin niet misverstaan. „De veege strijder heft een sterflied aan": zoo sprak hij en zoo voelden zijne hoorders. Een korte poos scheen het, als ware de heldhaftige inspanning op den *dies* de voorbode geweest van een, zoo niet blijvende, dan toch tijdelijk aanhoudende beterschap. „Wij allen zijn weer over de vermoeienissen heen en het bedrijvige leven ingetreden", schrijft hij den 11den Februari, en nog in 't begin van Juni mocht hij zich met het vooruitzicht vleien, de zomermaanden met zijne echtgenoote in zijn geliefd Gelderland door te brengen. Maar het is niet meer daartoe gekomen. Toen ik hem in de eerste dagen van

Augustus te Leiden bezocht, nam ik bij het heengaan de droeve overtuiging mede, dat wij den laatsten handdruk hadden gewisseld. Den 26sten Augustus 1899 is COSIJN bezweken, nog geen 59 jaren oud. Een paar regels in den *Spectator* van 8 Juli naar aanleiding van een kort te voren in Friesland gevonden runeninscriptie waren zijn afscheidsgroet aan de wetenschap, die hij gediend heeft zoolang de dag voor hem mocht duren.

De geschiedenis van alle wetenschappen weet van geleerden te verhalen, wier indrukwekkende kennis en ongemeene vruchtbaarheid tijdgenoot en nazaat met bewondering vervullen, zonder dat toch uit hun werk een scherp belijnde persoonlijkheid naar voren komt. Tot deze soort van geleerden heeft COSIJN niet behoord. Hij heeft degelijken, uitnemenden arbeid verricht op een beperkt gebied, met matige productiviteit. Maar wat hij geschreven heeft draagt den eigenaardigen stempel van *zijn* geest, van een geest die zich kenmerkte door een hoogst gelukkige vereeniging van kritische scherpte en speelsche luim, van tintelend vernuft en ernstigen eenvoud.

Met niet minder recht dan FRUIN [1]) had COSIJN met SHAKESPEARE's Jago van zich kunnen zeggen: „I am nothing if not critical". Die kritische stemming van zijn geest bepaalde zijn philologische werkzaamheid, die kritisch was in den eigenlijken zin van 't woord, scheidend en zuiverend, en zij begrensde haar tevens; zij breidelde de verbeeldingskracht, waaraan het hem toch geenszins ontbrak, en weerhield hem van wetenschappelijke problemen, die een preciese oplossing weerstreven, maar desniettemin de hoogste blijven voor den vorscher in de overblijfselen eener voorbijgegane wereld. Kritisch ook was zijn schrijftrant, scherp, satirisch, niet vlijmend of hatelijk. Hij hield als een echte Germaan van een frisschen strijd met eerlijke wapenen, en in vroegere jaren, b. v. toen hij de vermakelijke brochure schreef tegen VAN VLOTEN [2]), was het wel eens de kamplust zelf, die over hem vaardig werd. Later werd dat anders. „Ik blaak van strijdlust," schrijft hij in 1886, maar toch bedwong hij zijn verlangen om in „Prolegomena" op zijn Ags. grammatica „eenige zweepslagen uit te deelen op Ags.

---

[1]) *Afscheidsrede*, blz. 28.

[2]) *Eenige taal- en natuurkundige ontdekkingen van den hoogleeraar* J. VAN VLOTEN, Haarlem 1871.

gebied" en eens „voor (zijn) eigen duiten uit vechten te gaan". Men wist dat zijn polemiek zaken, niet personen gold, en men verdroeg haar van iemand die zijn eigen gissingen en vermoedens aan dezelfde strenge eischen toetste die hij aan anderen stelde. De opvoedende kracht dier onbarmhartige critiek heeft ook buiten den eigenlijken kring zijner leerlingen zegenrijk gewerkt. Meer dan één Nederlandsch germanist heeft aan haar zijn wetenschappelijke wedergeboorte te danken. Zij werd gevreesd, maar zij verbitterde niet, omdat zij niet zeer deed en omdat ook de getuchtigde doorgaans haar gegrondheid niet kon ontkennen.

Beknopt, helder, geestig, met een waas van superieuren spot ontwikkelde Cosijn zijn denkbeelden. Zoo heeft hij zich in de laatste jaren van zijn leven ook enkele keeren tot een ruimer publiek gewend. Het genoot van dat „grappige" artikel in *De Gids* van Juli 1895 over de „Voorstellen", maar begreep niet altijd de ernstige overtuiging die zich onder die vroolijke luim verborg. Hoe spatten de vonken van zijn vernuft in die twee aan De Vries gewijde stukken, maar welk een schat van ingehouden sentiment wordt door dat vuurwerk omspeeld! Die *Gids*-artikelen zijn juweeltjes van Nederlandsch proza, volkomen persoonlijke voortbrengselen van een hoogen, vrijen geest. En zoo was Cosijn ook in zijn intieme brieven. Hij correspondeerde veel en gaarne, hij was een meester in die moeilijke kunst; met buitengewone vrijmoedigheid critiseert hij personen en zaken, zonder hatelijkheid, maar eenvoudig omdat het hem een lust en een behoefte was om uiting te geven aan zijn individueelen kijk op menschen en dingen. Van een zwaar verlies sprekende, waardoor zekere kring wordt bedreigd, schrijft hij: „We hebben weinig 'vocalen' als hij er een is: veel consonanten, waaronder enkele 'stomme letters'". De „berechtigte" zelfschatting van een Duitschen vakgenoot, tegen wien hij hoog opzag, karakteriseert hij aldus: „.... gaat uit van de onderstelling dat hij elken dag minstens één centimeter grooter wordt. Wat in één jaar al een considerabele lengte uitmaakt. Hij is nu al *bis zum Himmel gewachsen* en lescht misschien zijn dorst op een of ander station van den melkweg, terwijl zijn voeten nog op Duitschen bodem rusten." De grammaticale neigingen van een ander vakgenoot, wiens arbeid hij terecht zeer waardeerde, geven hem aanleiding tot deze boutade: „Ik wed dat zijn vrouw het niet waagt een botervlootje op tafel te laten komen, als daarop geen grammatische figuren zijn afgedrukt. Een gelardeerde haas is volgens hem een zwak masculinum met vette infixen. En hij apocopeert een sigaar, terwijl een gewoon mensch er het puntje afsnijdt."

Heb ik met deze aanhalingen den ernst van dit uur ontwijd? Ik meen van niet en ik ben er zeker van niet gezondigd te hebben tegen de nagedachtenis van den vriend, voor wien deftigheid een vaderlandsche eigenschap was waaraan hij weinig hechtte. Hij was in 't geheel niet professoraal of akademisch en had er schik in daarvan te doen blijken. Wie van oordeel mocht zijn, dat Cosijn wel eens wat ver ging in het ter zijde stellen der „waardigheid" aan zijn ambt verbonden, hem zij in herinnering gebracht wat Goethe ergens in zijn autobiographie van Lessing zegt, dat hij „die persönliche Würde gern wegwarf, weil er sich zutraute, sie jeden Augenblick wieder ergreifen und aufnehmen zu können."

Het gemoed van dezen geestigen en scherpzinnigen man hebben slechts enkelen gekend. Voor de meesten bleef hij de uitstekende germanist, de puntige schrijver en onderhoudende prater, wiens paradoxale beweringen vaak tot tegenspraak prikkelden, wiens uitspraken en adviezen aan wisselende stemmingen onderhevig waren en daarom niet altijd betrouwbaar schenen. Vooral die werkelijke of schijnbare inconsequentie tegenover vraagstukken en personen heeft aan menigeen aanstoot gegeven. Cosijn zelf kende het impulsieve van zijn natuur: met die kostelijke zelfparodieering, die hij jegens zijne vrienden niet schuwde, schreef hij mij eens, na de uitvoerige uiteenzetting van een ernstige persoonlijke kwestie: „Ziehier mijn gevoelen — tot vandaag. Misschien denk ik er morgen anders over — als het weer slechter wordt en ik eens een grimmige bui heb. Maar veel kans is daarop niet." Die luchtige scherts was toch inderdaad niets anders dan de hem eigen vorm, waarin een hevige zielsstrijd zich kleedde. Maar tot die ontdekking konden alleen de weinigen komen, voor wie hij nu en dan een loopgraaf opende in de schacht van zijn gemoed. Zij begrepen dat die snelle wisseling van goed- en afkeuring, van lof en blaam, van liefde en afkeer niet uitsluitend in zijn voor indrukken zoo vatbaar temperament haren oorsprong vond, maar ook in de strenge waarheidsliefde, waarmede hij elk probleem van alle kanten bekeek om door te dringen tot zijn kern. En van die innige waarheidsliefde waren nederigheid en bescheidenheid de natuurlijke begeleidsters, de nederigheid en bescheidenheid van den echten geleerde, die zijn waarde kent, maar óók zijn nietigheid als wetenschappelijk atoom. Die enkelen hebben ook het zachte, edele hart lief gehad, dat onder een hard hulsel zoo warm klopte; het had geen ruimte voor velen, maar waar Cosijn vriendschap schonk, daar was zij blijvend en trouw. Zijn ouden leermeester Kappeyne bezocht hij telken jare; het onverwacht overlijden van Halbertsma, zijn Haarlemschen

vriend en rector, heeft hem diep geschokt; aan zijn vereering voor De Vries heeft hij tweemaal op de hartelijkste wijze uiting gegeven; aan zijn open graf hebben zijn Leidsche ambtgenoot Tiele, zijn Utrechtsche tijdgenoot Spruyt en zijn dankbare jongere vriend Bolland, eenparig in hunne verscheidenheid, getuigenis afgelegd van de grootte van hun verlies; wat ik zelf aan hem te danken heb, het moge doorstralen uit deze schets.

Geen eereteekenen sierden Cosijn's borst; geen onderscheidingen, behalve het door hem gewaardeerde lidmaatschap onzer Akademie, vielen hem ten deel. Hij heeft ze niet gezocht en niet gemist. Maar de besten onder zijne vakgenooten erkenden hem als hun gelijke, en wij Nederlandsche germanisten eerden hem als onzen princeps. Als wachter en wekker, gelijk Heimdall in het rijk der Asen, trok hij het vlammende zwaard waar de eer onzer wetenschap werd aangerand, en liet hij den horen schallen waar haar vooruitgang werd bedreigd. De stem waarnaar wij allen luisterden is verstomd, maar wij vinden troost in de gedachte dat het leven van buitengewone geesten niet eindigt met hun dood.

Vormals im Leben ehrten wir dich wie einen der Götter,
Nun du todt bist, so herrscht über die Geister dein Geist.

B. Sijmons.

LIJST DER GESCHRIFTEN

VAN

P. J. COSIJN, [1])

1865. Commentatio literaria continens Annotatiunculas ad Aristophanis Ranas. Traiecti ad Rhenum, typis Gieben & Dumont. MDCCCLXV. (56 blz.).

1866. Cacographie ten gebruike bij het middelbaar onderwijs. Haarlem, Erven F. Bohn. 1866. 3e druk 1880.

Vergelijkende spraakleer der Nederlandsche, Hoogduitsche en Engelsche talen (vormleer), voor schoolgebruik bewerkt. Haarlem, Erven F. Bohn. 1866.

1867. Nederlandsche Spraakkunst. Etymologie. Haarlem, Erven F. Bohn. 1867. 6e druk 1881. 7e druk bewerkt door J. te Winkel 1886. 8e dr. 1892.

1868. Oefeningen bij de Nederlandsche Spraakkunst. Haarlem, Erven F. Bohn. 1868. 5e druk 1881. 6e druk herzien door J. G. Frederiks 1885. 7e dr. 1894.

1869. Nederlandsche Spraakkunst. Syntaxis. Haarlem, Erven F. Bohn. 1869. 5e druk 1881. 6e druk bewerkt door J. te Winkel 1888.

---

[1]) Niet opgenomen zijn een paar stukjes in dag- en weekbladen van voorbijgaande beteekenis.

Enkele nadere aanwijzingen van den inhoud, waar de titel eener bijdrage dien niet voldoende bepaalt, zijn gecursiveerd tusschen vierkante haakjes geplaatst.

B. S.

1870. Beknopte Nederlandsche Spraakkunst. Haarlem, Erven F. Bohn. 1870. 7e druk 1894.

Over den meervoudsuitgang *-iën*. — *Taal- en Letterbode* I, 70—75.

Ochtend of *ochend*? — *Taal- en Letterbode* I, 113—116.

Nog iets over *kleinood*. — *Taal en Letterbode* I, 140—144.

Tekstcritiek [*op mnl. auteurs*]. — *Taal- en Letterbode* I, 239—244.

1871—1878. Woordenboek der Nederlandsche Taal. Vierde Deel. Afl. 1—7 (*G — Gelegenheid*), bewerkt door M. de Vries, E. Verwijs en P. J. Cosijn.

1871. Eenige taal- en natuurkundige ontdekkingen van den hoogleeraar J. van Vloten, Doctor in de Godgeleerdheid, beoordeeld door Dr. P. J. C. Haarlem, Erven F. Bohn. 1871. (22 blz.).

De sporadische uitstooting en klinkerwording der *w*. — *Taal- en Letterbode* II, 66—72.

Jongen. — *Taal- en Letterbode* II, 138—145. [Naschrift op dit art. III, 124].

Smijns. — *Taal- en Letterbode* II, 152—155.

1872. Eene vraag naar aanleiding van het Katwijksch taaleigen. — *Taal en Letterbode* III, 48—51.

Pluksel [1. *Grakinge*; 2. De partikel *ghe* in het Middelnederlandsch]. — *Taal- en Letterbode* III, 150—154.

Gloeien. — *Taal- en Letterbode* III, 204—208.

Assimilatie in het Nederlandsch. — *Taal- en Letterbode* III, 270—274.

1873. De Oudnederlandsche Psalmen. Haarlem, Erven F. Bohn. 1873 [= *Taal- en Letterbode* III, 25—48. 110—124. 257—270. IV, 149—176.]

In baren, gebaert. — *Taal- en Letterbode* IV, 316/7.

Haer en *er*. — *Nederl. Spectator* 1873, blz. 180.

Decretum horribile. — *Nederl. Spectator* 1873, blz. 250—252.

H. J. van Dale, Zinsontleding. Een handboekje voor onderwijzers en leerlingen. 2e druk, herzien en met een voorbericht van P. J. Cosijn. Schoonhoven, S. E. van Nooten. 1873. 3e dr. 1877.

1874. Pluksel [*Fone*; *Vos*; *Eiland*; *Zen*; Twee accusatieven op *-e*; *Baren*]. — *Taal- en Letterbode* V, 64—68.

De grammatische vormen der Limburgsche Sermoenen. — *Taal- en Letterbode* V, 169—185.

Opmerking [*naar aanleiding van*: *A. de Jager, Eenige der nieuwste spelveranderingen: Taal- en Letterbode V, 276—286*]. — *Taal- en Letterbode* V, 286—289.

Het voornaamwoord *-ghe*. — *Taal- en Letterbode* V, 309—311.

Aankond. van M. Heyne, Kleine as. und anfrk. Grammatik, Paderb. 1873. — *Taal- en Letterbode* V, 72—82.

Aankond. van: Joh. Winkler, Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon, 2 dln., 's Grav. 1874. — *De Gids* 1874, III, 529—543.

Aankond. van: Episodes uit Maerlant's Historie van Troyen, uitg. door J. Verdam, Gron. 1874. — *Nederl. Spectator* 1874, blz. 89—91.

De Godin Vihansa [*naar aanleiding van een inscriptie op een bronzen plaatje, in* 1885 *bij Tongeren gevonden*]. — *Nederl. Spectator* 1874, blz. 203/4.

1875. De Glossae Lipsianae [*collatie van het Leidsche Hs.*]. — *Taal- en Letterbode* VI, 1—6.

Iets over de verbuiging van het Dietsche adjectief. — *Taal- en Letterbode* VI, 148—157.

Een getijboek. — *Taal- en Letterbode* VI, 212—216.

De *uo* der [*Oudnederlandsche*] Psalmen. — *Taal- en Letterbode* VI, 216—220.

Glossarium op de Limburgsche Sermoenen [*uittreksel*]. *Taal- en Letterbode* VI, 225—238.

Allsverei [*conj. op Wulf. Rom. XII: 8*]. — *Taal- en Letterbode* VI, 239/40.

Het relatief bij Stoke. — *Taal- en Letterbode* VI, 276—290.

Een instrumentalis [*mnl.* wie *en* hu]. — *Taal- en Letterbode* VI, 291.

Aankond. van: F. L. Stamm's Ulfilas, neu herausg. von M. Heyne, 6e Aufl. Paderb. 1874. — *Taal- en Letterbode* VI, 309—312.

Aankond. van: W. D. Whitney, Taal en Taalstudie Voor Nederlanders bewerkt door J. Beckering Vinckers

Eerste Serie, 1e Stuk. Haarlem 1875. — *Taal- en Letterbode* VI, 312—314.

1876. Middelsaksisch [1. Fides Athanasii; 2. Psalmen I—VIII *uit een Hs. der Maatschappij van Ned. Letterk.*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 84—93.

Deuy, doy, doey. — *Taalkundige Bijdragen* I, 94—99.

Tekstcritiek [*op Heyne's Kl. and. Denkm., en op Wulf Marc. IV : 35*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 186—190.

Vis, visan. — *Taalkundige Bijdragen* I, 191/2.

1877. Het Burgundische runenopschrift van Charnay. — *Taalkundige Bijdragen* I, 273—277.

Invisan [*Wulf. Marc. XVI : 1*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 277—279.

Jainis stathis [*ter bevestiging van de conj. op Wulf. Marc. IV : 35*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 279/80.

Nieuwsaksisch [*over het dialect van Dalfsen, naar aanleiding van mededeelingen van den heer Wesselink*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 280—285.

Beovulf 1694 [*scenn* = nl. *scheen*]. — *Taalkundige Bijdragen* I, 286.

1878. De Runeninscriptie van den Bucharester ring. — *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetensch., Afd. Letterk.*, 2e Reeks, VII, 354—364.

De taalvormen van Ælfred's Pastoraal. — *Taalkundige Bijdragen* II, 115—158. [Naschrift blz. 209/10; Verbeteringen en toevoegsels blz. 240—246].

'Das rätselhafte *pniz, pnez*' [*Gloss. Lips.* 74. 331]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 210.

Pruz, somir [*naar aanleiding van een opmerking van O. Behaghel, Germ. XXIII, 115 tegen C. 's conj. in de Taalk. Bijdr. I, 189 v.*]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 210.

Thrégian [*Heliand* 5369]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 211.

Olken [*in het dialect van Ouddorp op West-Voorne* = *ags.* ólecc(e)an *'vleiend smeeken'*]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 211/2.

1879. Uit de Pastoraal (De breking; De tweeklank *eó, ió*]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 246—259.

De oudste Westsaksische Chroniek [*overzicht der ken-*

3*

merkende taalvormen]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 259—277. [Naschrift blz. 319].

Bladvullingen [*Deemster* — *tamisra*; Glossa Prudentii 524; Hêleand 2837]. — *Taalkundige Bijdragen* II, 319/20.

1880. *Gethawenian* [*eene 'vox nihili'*: gethawened *bij Aelfred* = gethwæned]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* VII, 454—456.

1881. Kurzgefasste altwestsächsische Grammatik. Erster Theil: Die Vocale der Stammsilben. Leiden, E. J. Brill. 1881. (56 blz.). [*Van deze eerste bewerking is niet meer verschenen*].

Hêliand 2477 [*conjectuur*]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* I, 41.

Anglosaxonica [*Elene* 293. 547. 610. 627. 1003. 1105; *Gnomica*; *Judith* 312; *Crist* 1683; *Disticha Catonis*]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* I, 143—158.

Wat polemiek [*tegen dr. Van Helten*]: *Langzaam, lang* en *lengen*; *Gering*; *Waden*; *Belijden*. — *Noord en Zuid* IV, 210—222.

Lustusams. — *Noord en Zuid* IV, 298.

1882. De instrumentalis singularis op *-mi*. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* II, 287/8.

Zum Beowulf [*kritische en exegetische opmm.*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* VIII, 568—574.

Aankond. van: J. H. Gallée, Gutiska. II, Utrecht 1882. — *Nederl. Spectator* 1882, blz. 217/8.

Aankond. van: E. Verwijs en J. Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek, Afl. 1—3, 's Grav. 1882. — *Nederl. Spectator* 1882, blz. 416/7.

1883—1888. Altwestsächsische Grammatik. Erste Hälfte: [Lautlehre]. Haag, Mart. Nijhoff. 1883/8. (VIII + 204 blz.)

Zweite Hälfte: Die Flexion. Haag, Mart. Nijhoff. 1886. (VI + 200 blz.).

1884. Anticritiek [*op de beoordeeling van J. Franck's Etym. Woordenboek door dr. Beckering Vinckers in Taalstudie V, 267 vv.*]. — *Noord en Zuid* VII, 321—332.

1885. [Mededeeling over de door G. Huet bekend gemaakte fragmenten eener Ohd. psalmvertaling, in de vergade-

ring der Afd. Letterkunde van de Kon Akademie van Wetenschappen van 14 Dec. 1885; niet gedrukt; een uittreksel is opgenomen in de *Verslagen en Mededeelingen*, 3e Reeks, III, 96].

1887. *Lokken* [*afleiding*]. — *Noord en Zuid* X, 200—207.
Zeef. — *Noord en Zuid* X, 225—230.

1889. *Niel, wiel*. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* VIII, 243—247.

1890. Cynewulfs Runenverzen. — *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetensch., Afd. Letterk.*, 3e Reeks, VII, 54—64.

1892. Aanteekeningen op den Béowulf. Leiden, E. J. Brill. 1892. (42 blz.).
Wéttu irmingot [*Hildebrandslied* 30]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XI, 200/01.
Ter herinnering aan Matthias de Vries. — *De Gids* 1892, IV, 229—252.
De klankleer op de school [*grootendeels een bestrijding van een art. van dr. R. C. Boer in denzelfden jaargang*]. — *Taal en Letteren* II, 236—239.

1893. Kurzgefasste altwestsächsische Grammatik. Zweite verbesserte Auflage. Erster Theil: Die Lautlehre. Zweiter Theil: Die Flexionslehre. Leiden, E. J. Brill. 1893. (IV + 76 blz.).
Fara [*over ags.* faru, fær]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XII, 83—88.
Aankond. van: Cynewulf's Christ, ed. by I. Gollancz, Lond. 1892. — *Museum* I, 323—325.
Aankond. van: J. Heinsius, Nederlandsch-Gotische Woordenlijst, Gron. 1892. — *Taal en Letteren* III, 126/7.

1894. Anglosaxonica [*emendaties op Hymnen, Be dómes dæge, Menologium, Judith, Genesis, Exodus*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XIX, 441—461.
Zu [*ags.*] Genesis 204 [*naschrift op Beitr. XIX, 445*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XIX, 526.
Gard en *Gaarde*. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XIII, 19—21.

Aankond. van: R. A. Kollewijn, Onaannemelijk? Zutphen 1893. — *Museum* I, 401—404.

Aankond. van: M. Kaluza, Der altenglische Vers, Berl. 1894. — *Museum* II, 353/4.

1895. De Waldere-fragmenten. — *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetensch., Afd. Letterk.*, 3e Reeks, XII, 56—72.

Anglosaxonica. II [*emendaties op Genesis, Exodus, Daniel, Azarias*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XX, 98—116.

De Oudsaksische Genesis [*verdediging van Braunes verklaring van* kuman *vs.* 34]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XIV, 313—315.

Geleerde Volksetymologie [*pierewaaien*]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XIV, 315.

Matthias de Vries' Verspreide taalkundige Opstellen. — *De Gids* 1895, I, 177—203.

De Voorstellen der Vereeniging tot vereenvoudiging onzer schrijftaal. — *De Gids* 1895, III, 59—87.

Aankond. van: F. Graz, Die Metrik der sog. Caedmonschen Dichtungen, Weimar 1895. — *Museum* III, 203/4.

1896. Anglosaxonica. III [*emendaties op Andreas, Christ und Satan, Phoenix*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XXI, 8—26.

Zu Andreas 575 [*naschrift op Beitr. XXI, 12*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XXI, 252.

Naschrift [*op de collatie der Glossae Lips. door P. Tack, Tijdschr. XV, 142 vv.*]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XV, 144.

De Oudnederfrankische Psalmen [*naar aanleiding van het art. van dr. Van Helten, Tijdschr. XV, 146 vv.*]. — *Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk.* XV, 316—323.

Aanteekeningen op Prof. Logeman's 'Spiets' [*de voordracht over etymologische spelling, afgedrukt in Taal en Letteren VI, 189 vv.*]. — *Taal en Letteren* VI, 241—246.

Shakespeare en Logeman [*over* pocky corpses *in Hamlet*]. — *Nederl. Spectator* 1896, blz. 203.

Aankond. van: Beowulf, her. von A. Holder. II[b]:

Wortschatz, Freib. u. Lpzg. 1896. — *Museum* IV, 16/7.

1897. Rectificatie [*van dr. Van Helten's repliek, Tijdschr. XVI, 72*]. — *Tijdschr. voor Ned. taal- en letterk.* XVI, 154.

Aankond. van: GREIN-WÜLKER, Bibliothek der ags. Poesie. III, 1, Lpzg. 1897: *Museum* V, 77/8.

1898. Anglosaxonica IV [*emendaties op Crist, Guthlac, Phoenix, Juliana enz.*]. — *Beiträge zur Gesch. der deutschen Spr. und Lit.* XXIII, 109—130.

Die substantivierten Partizipia praesentia des Urgermanischen. — *Indogermanische Forschungen* X, 112. [Naschrift, verschenen na COSIJN's dood, XI, 204].

De volstrekte geldigheid der klankwetten [uittreksel van eene voordracht in de Sectie voor Germaansche en Romaansche philologie van het Eerste Nederlandsche Philologencongres, den 13 April 1898 te Amsterdam gehouden]. — *Handelingen van het Eerste Nederlandsche Philologencongres*, blz. 126—128.

Aankond. van: TRAUTMANN, Kynewulf der Bischof und Dichter, Bonn 1898. — *Museum* VI, 184—187.

1899. Over Angelsaksische poëzie. Rede uitgesproken op den 324ste verjaardag der Universiteit te Leiden, 8 Febr. 1899. Leiden, Boekhandel en Drukkerij voorheen E. J. BRILL. 1899. (23 blz.).

Briefwisseling [*naar aanleiding van de bij Arum gevonden runeninscriptie*]. — *Nederl. Spectator* 1899, blz. 221.